

түрде өтетіндігін жария етеді, дегенмен де кейбір жағдайларда жеке тұлғаның басына қатысты мәселелер қаралған жағдайда сот процесі жабық түрде өтеді.

Құқықтық мемлекет жағдайында оның жұмысын қамтамасыз ету мақсатында құқық қорғау органдар жүйесі қалыптасады, ал Қазақстан Республикасының Конституциясының 75-бабына сәйкес “Қазақстан Республикасында сот төрелігін тек сот қана жүзеге асырады”, - делінген. Сот төрелігін жүзеге асырады мемлекеттік қызметтің арнайы түрі ретінде қарастыруымыз тиіс, себебі сот төрелігін мемлекет арнайы ұйымдастырған органдар жүзеге асырады. Сот төрелігіне ерекше тән белгілердің бірі – сот төрелігі арнайы құрылған сот органдарының істерді қарауда азаматтық және қылмыстық істер жүргізу заңнамалары аясында жүзеге асыруы. Сот төрелігіне қойылатын ерекше талаптардың бірі – бұл барлық тұлғалардың экономикалық, әлеуметтік, саяси құқықтарын қорғау болып табылады. Сондықтан да сот төрелігінің кейбір жағдайлар да қызметін әмбебап түрде қарастырсақ, онда қоғамдық тұрғыда сот төрелігінің маңызының аса түскендігін байқаймыз, ал кейбір жағдайларда мүдделі тұлғалардың арасында делдалдық, келісімшілік қызметін атқарады.

Сот өз қызметін жүзеге асыру барысында нақты билікке ие болуы үшін, сот органдары тәуелсіз болуы тиіс. Сот органдары тәуелсіз болуы үшін, біздің ойымызша, екі шарт сақталуы тиіс. Біріншіден, нақты істерді қарау кезінде сот бейтарап тұлға болуы тиіс, ал екіншіден азаматтық қоғамда сот әділдігін, төрелігін жүзеге асыру қабылданған процессуалдық нормалар мен заңнамалар негізінде шешілуі тиіс.

Сот тәуелсіздігі қағидасын қалыптастыру барысында келесідей қағидалар қалыптасты, оның ішінде, соттардың жеке тәуелсіздігіне кепіл беру немесе сот мәртебесін қалыптастыру, институционалдық тәуелсіздігін қалыптастыру болып табылады және соттардың функционалдық тәуелсіздігін қалыптастыру болып табылады. Сот органдарының адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау барысында негізгі мақсаты Конституция мен заңдарда көрсетілген кепілдіктерді қамтамасыз ету болып табылады.

1. Монтаскье Ш.Л. Указание сочинения. Учение Ш.Л. Монтаскье о формах правления и разделении властей М., 1991 г.

2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Алматы, 2009 ж.

This article describes and analyzes the role of the judiciary in protecting human and civil rights

В данной статье рассмотрена и анализируется роль судебных органов в сфере защиты прав человека и гражданина.

Е.А. Жақсыбаев

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША КУӘЛІК ИММУНИТЕТТІҢ КЕЙБІР ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Куәлік иммунитет қылмыстық іс жүргізуге қатысушылардың арасында туындайтын және қылмыстық-процессуалдық қарым-қатынастар арқылы жүзеге асырылатын қылмыстық іс жүргізу құқығының институты болып табылады. Куәлік иммунитетке құқықтық қатынастарға қатысатын кез келген субъект емес, тек қана тікелей қылмыстық іс жүргізу заңында көрсетілген куәлік иммунитет субъектілері ғана ие болып табылады. Біздің жағдайда қылмыстық іс жүргізу қарым-қатынастарының субъектілері ретінде бір жағынан қылмыстық ізге түсу органы және сот, ал екінші жағынан куә ретінде жауап беруден бас тарту құқығы бар жеке тұлға қатысады.

1966-жылдың 16-желтоқсанындағы Азаматтық және саяси құқықтары туралы халқаралық пактінің 3-тармағының 14-бабының «г» тармақшасына сәйкес әрбір адамның оған тағылған қандай да болсын қылмыстық айыптауды қарау барысында өзіне қарсы жауап беруге немесе өзін кінәлі деп санауға мәжбүрленбеуге құқығы бар. Басқаша айтқанда, кез келген адам,

соның ішінде айыпталушы, оны қылмыс жасады деп айыптайтын жауап беру міндетінен босатылады [1].

Бұл норма біздің мемлекетіміздің заңнамасында да көрініс тапты, Қазақстан Республикасының Конституциясын 77-бабы өзін өзі айыптаудан куәлік иммунитетті келесідей қылып бекітеді: «Ешкім өзіне, жұбайына (зайыбына) және ауқымы заңмен айқындалған жақын туыстарына қарсы айғақтар беруге міндетті емес» [2].

Өзін өзі айыптаудан куәлік иммунитеттің мәні келесімен анықталады: тергеу әрекетін жүргізу барысында куәға оны жасалған қылмыс бойынша айыптайтын сұрақтар қойылмауы керек; куә осыған сәйкес мұндай сұрақтар қойылған жағдайда, оларға жауап беруден бас тартуға құқылы; қылмыстық іс жүргізу органдары мен лауазым иелері жауап алудың алдында жауап алынатын адамға жасалған қылмыс бойынша оны айыптайтын мән-жайлар туралы жауап беруден бас тартуға құқылы екендігін түсіндіруге міндетті.

Куәлардың жалпы құқықтарының кепілдіктерін, соның ішінде өзін өзі айыптаудан кепілдігін күшейтуде қылмыстық іс жүргізу заңнамасында бекітілген куәнің адвокаттың қатысуымен жауап беру құқығының елеулі маңызы бар. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодесінің 82-бабының 3-бөлімінде куәнің келесі құқығы бекітілген: «Куә, егер адвокаттың іске қандай да бір басқа жағдайда қатысы болмаса, адвокаттың қатысуымен айғақ беруге құқылы. Адвокаттың келмеуі жауап алуды тергеуші белгілеген уақытта жүгізуге кедергі келтірмейді».

Адвокаттың куәдан жауап алу кезінде қатысу қажеттігі, біздің ойымызша, толықтай ақталған. Адвокаттың куәға көмек көрсетуі қажетті болатын жағдайлар жеткілікті түрде кездеседі. Мысалы, көп жағдайда келешекте сезікті, айыпталушы болып танылатын тұлғалар бастапқысында алдымен куә ретінде іске қатысып, олардан куә ретінде жауап алынады. Ал куә жауап беруге міндетті болып табылады, жауап беруден бас тартса, қылмыстық жауапкершілікке тартылуы мүмкін. Осындай жауапкершіліктен қорққан куә, одан жауап алу кезінде өзіне қарсы жауап беруі мүмкін.

Адвокаттың көмегі оларға қатысты қылмыстық іс қысқартылған сезікті не айыпталушы куә ретінде іске қатысқанда да қажет. Біздің ойымызша, заңды өкілдерден жауап алғанда да адвокаттың көмегі қажет болуы мүмкін.

Сонымен қатар Т. Кадышева мен С. Ширинскийдің келесі пікірімен де келісу керек: олардың ойынша куәдан жауап алу кезіндегі адвокаттың рөлі тек жауап алуға қатысуымен шектелмеуі тиіс. Мұндай адвокатқа тергеушінің рұқсатымен сұрақ қою құқығы берілуі тиіс, заңсыз әрекеттерді прокурорға шағымдану құқығы берілуі тиіс [3].

Шын мәнінде адвокаттың куәнің өкілі ретінде куәден алдын ала тергеу барысында жауап алғанда қатысуы куәнің жауабының шындықа сәйкестігін, жарамдылығын қамтасыз етуге бағытталған. Сонымен қатар, егер жауап алу барысында куә оған қойылған сұрақтарды түсінбесе немесе заң талаптарын түсінбесе, адвокат куәға бұл мәселелер бойынша түсіндірме беруіне құқығы да, мүмкіндігі де бар.

Қылмыстық процеске адвокаттың куәнің өкілі ретінде қатысу институтын енгізуді қылмыстық іс жүргізудің құқықтық мемлекетке тән демократиялануының, гуманизациялануының көрінісі ретінде қарастыру қажет. Адвокатты куәден жауап алуға қатыстыруға куәнің бастамашылығымен ғана жол беріледі. Мұндай қорытынды қылмыстық іс жүргізу заңнамасының мазмұнынан туындайды. Жоғарыда көрсетілгендей, Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодесінің 82-бабының 3-бөлімінде куәнің келесі құқығы бекітілген: «Куә, егер адвокаттың іске қандай да бір басқа жағдайда қатысы болмаса, адвокаттың қатысуымен айғақ беруге құқылы».

1. Ведомости Верховного Совета СССР. 1976. № 17. Ст. 291

2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы: ЮРИСТ, 2007. – 40 б.

3. Кадышева Т., Ширинский С. Свидетель тоже нуждается в помощи адвоката // Российская юстиция. 1997. №7. С. 42-43

The article deals with one of the questions the witness immunity - the issue of representation by counsel during the interrogation of a witness during the preliminary investigation. Author representation by counsel during the interrogation of a witness sees as an additional safeguard to ensure the witness immunity and as an institution aimed at further democratization, humanization of the criminal process.

В статье рассматривается один из вопросов свидетельского иммунитета - вопрос об участии адвоката при допросе свидетеля в ходе предварительного следствия. Автор участие адвоката при допросе свидетеля рассматривает как дополнительную гарантию обеспечения свидетельского иммунитета и как институт, направленный на дальнейшую демократизацию, гуманизацию уголовного процесса.